

„...Peste locul îngropării sale...”

Prof. MIRCEA TRIFU
 Colegiul Național „Gheorghe Șincai”, București

În colțul din dreapta al primei pagini a *Contemporanului* din 16 decembrie 1966 Geo Bogza omagia un fără de seamă destin : „...Nu cred că pe aceste pământuri, în istoria cărora se întâlnesc atâția martiri ai sângelui și atâția ai ideii, să poată apare vreodată o generație care să ridice din umeri, fără riscul unei grave breșe morale, în fața unei vieți și a unei morți ca a lui Gheorghe Șincai”.

Aniversarea a 250 de ani de la nașterea celui mai tragic destin dintre destinele tragice ale corifeilor Școlii Ardelene se constituie într-un posibil transfer de simțăminte către generația tânără de astăzi, transfer care ar împiedica-o, întâlnind numele lui Șincai, să treacă mai departe. Dacă ar face-o, ar fi ca o ridicare din umeri...

Ultimii ani ai vieții marelui cărturar sunt acoperiți de pâcle care nu s-au ridicat nici până azi.

Știm din însemnările pe care le făcea sporadic în *Hronica* la care lucra cu osârdie, că la 28 februarie 1809 – în ziua când împlinea 55 de ani (și nu 56, cum consemna acolo) – se afla la moșia comiților Wass de la Sinea (lângă Kosice, în Slovacia de astăzi). O altă consemnare, din 31 decembrie al aceluiași an, atestă că se afla tot acolo. În anul 1810 nu progresează cu scrisul și nu avem nici o veste despre el. Abia la începutul lui 1811 știm că se află la curtea episcopului Samuil Vulcan, în Oradea Mare. Spre finele anului, truda la cronică neamului ia sfârșit. În 2 martie 1811 solicită, nu fără mândrie, episcopului Vulcan să numească pe cineva pentru revizuirea (aici în sensul de a aproba tipărirea) cronicii. La 6 mai 1812 cenzorul Anton Szerdahely din Oradea îi dă aprobarea pentru tipărirea ei în Ungaria. Cum în orașul de pe Criș nu exista tipografie, se adresează lui Petru Barth (după unii autori, Hochmeister), dar acesta are nevoie de aprobarea cenzurii transilvane. În această perioadă se pare că este văzut la Blaj, unde are o discuție mai puțin protocolară cu episcopul Bob și unde se întâlnește cu tinerii teologi, de care se desparte cu vorbele: „*Purtați-vă bine, pui de români, și nu uitați și pre Șincai*”, vorbe dăltuite în bronzul statuii aflate în fața Colegiului Național „Gheorghe Șincai” din București și în marmora plăcii comemorative din holul aceleiași instituții școlare.

Comisia condusă de Iosif Martonffy, episcopul catolic al Transilvaniei, respinge, în termeni dușmănoși *Hronica* la 5 martie 1814, considerând-o ca periculoasă pentru ordinea de stat. La recomandarea comisiei, guvernul transilvan respinge și el, la 14 aprilie, tipărirea operei de-o viață a lui Șincai, iar la 16 august al aceluiași an îl înștiințează că lucrarea a fost depusă la arhivă pentru a o păstra sub sechestru. Este ultima lovitură – și cea mai dureroasă – pe care o primește marele istoric. Sub povara ei se pustiește prin lume și de atunci contemporanii nu au mai aflat nimic despre el. Târziu s-a aflat că Șincai s-a retras la Sinea, la comiții Wass, unde a murit la 2 noiembrie 1816. Nici un român nu i-a văzut, niciodată, mormântul.

Am în față două certificate de deces. Primul este copia unui extras din matricola morților parohiei Keletseny de care aparținea satul Sinea, apărut în ziarul *Concordia* nr. 51 din 1866 și redactat în latinește. Nicolae Iorga îl va publica în 1901, în *Istoria literaturii române din secolul al XVIII-lea*. Din el rezultă că preotul greco-catolic Andreas Koleszar din parohia amintită a îngropat la Szinnye pe Georgius Sinkay, decedat la 2 noiembrie 1816, în vârstă de 75 de ani.

Anii de privațiune și de bejenie și-au lăsat urme adânci pe fața lui Șincai, dacă preotul l-a socotit cu 13 ani mai bătrân!

Copia documentului a fost făcută în 20 iunie 1866, la 50 de ani după moartea cărturarului, și este semnată de Ioannes Szedlak, preotul greco-catolic, la acea vreme, al parohiei deja menționate. Al doilea extras, apărut în 1938, a fost obținut de către Ion Ardelean-senior prin mijlocirea învățătorului Iosif Kaminski din localitatea Boian – Huto, jud. Sălaj, originar dintr-un sat din Slovacia, în apropiere de Sinea. Redactat tot în latinește, documentul prezintă avantajul că numele persoanelor și al localităților sunt transcrise în slovacă. Astfel aflăm că Jurai Șincai, din Svinica, în vârstă de 75 de ani, a murit la 2 noiembrie 1816 în parohia Klecenove.

Niciunui din cele două documente prezentate nu i-a fost verificată autenticitatea, chiar dacă putem crede că ele reprezintă copiile unui singur document primar. Mai mult, acestea au fost, în parte, contestate. Cu o mai largă majoritate, extrasul tipărit în revista *Concordia* este cel mai luat în seamă de către istorici, iar versiunea acceptată este aceea că Șincai a murit și a fost îngropat la Sinea.

Al. Papiu-Ilarian, în discursul de recepție la Academia Română din 14 septembrie 1869 face prima mare reconstituire biografică pe bază de documente. Răspunsul lui Bariț, cuvântul președintelui Academiei, Ion Heliade Rădulescu, declanșează o atmosferă de entuziasm, preluată și de presa vremii în zilele următoare. Se propune chiar aducerea osemintelor lui Șincai în țară. Dar,

după ceva vreme, cuvintele rostite sunt uitate, ca orice gând bun ieșit dintr-o exaltare dâmbovițeană, cum scria cineva, cu amărăciune...

În 1968, scriitorul Romulus Rusan, aflat într-o vizită de documentare în zona Kosice, caută și mormântul lui Șincai, cercetând în mai multe localități din împrejurimi. Un preot bătrân, se pare din Svinica, îi atestă (!) îngroparea lui Șincai în cimitirul satului, dar mormântul acestuia îl consideră dispărut, întrucât, în urma bombardamentelor aliate din 1945, care au lovit și cimitirul, acesta a fost strămutat în altă parte...

Vitregia vremurilor și ticăloșia oamenilor au șters încet, dar sigur, urmele trecerii lui Șincai.

Pe vremea când era directorul „*tuturor școalelor normalești*” din Transilvania, acesta își construise, gospodărește, la Blaj, o casă trainică, la marginea domeniului episcopal. După ce a fost târât prin închisoarea Aiudului, este demis din funcție și silit să părăsească Blajul. Casa, evaluată cu zgârcenie la 1060 de florini, este vândută până la urmă, în 1795, cu 627 florini, la care episcopul Bob mai adaugă, cu milostivenie, 27 și câțiva creițari. Peste vremuri, casa s-a păstrat, în capătul de din jos al străzii principale a orașului. I-au fost aduse, desigur, modificări: ferestrele dinspre stradă au fost transformate în uși pentru a se asigura funcționalitatea magazinului „Centrocoop” instalat acolo. Cu vremea, pe peretele casei a fost prinsă o placă memorială. În 1978 au dispărut, sub nepăsarea vinovată a unor edili locali, și casa și părul din curte, care își semețea ramurile peste gardul înalt. S-a construit în loc o casă particulară, cu etaj... După aproape două sute de ani Șincai a mai fost alungat din Blaj încă o dată ...

Mormânt neștiut, documente incerte... Peste locul îngropării sale va fi răsărit pădure sau cetate?

Correspondența particulară a lui Francisc Hossu-Longin dezvăluie un zbcium colectiv, îndărătnic, obsesiv aproape, de a fixa locul morții lui Șincai în perimetrul Ardealului, mai precis, într-o localitate din Sălaj. Avocat în Deva și ginere al lui Gheorghe Pop de Băsești, acesta consemnează în 1863: „*Cât timp am stat în Bobota...am făcut și eu cunoștință cu moșul prietenilor mei, bătrânul octogenar Gael, care adesea se întreținea cu mine, cetindu-mi din poeziile lui...Aflând că m-am întâlnit în Șimleu cu Simion Bărnuțiu...îmi zise următoarele: « E mare bărbat al neamului nostru Simion Bărnuțiu, dar eu am cunoscut unul și mai mare... și acela a fost vestitul profesor de la Blaj, Gheorghe Șincai, care, în pribegia lui, a ajuns aici, la noi, în Bobota, unde, în scurtă vreme a și murit și unde s-a și îngropat » Într-o zi, luându-mă de mână, mă duse la țimiteriul bisericii celei vechi și, intrând pe o portiță, ne îndreptăm spre dreapta. Trecând peste câteva morminte, ajunserăm la un mormânt foarte înțelenit, cu o cruce veche, arsă de soare și spălată de vremuri, ce, în parte, era în pământ. « Uite, nepoate, zise moșneagul, ridicând pălăria, ceea ce am făcut și eu, aici e îngropat acel Gheorghe Șincai de care ți-am povestit. « Ți-arăt*

mormântul lui, să știi că unde-i, când vei afla cine a fost acel mare bărbat al neamului nostru »”.

Istoricul clujean Ioan Chindriș publică în *Astra blăjeană* nr. 2-3, 1998, o scrisoare a cărturarului sălăjean Victor Rusu către același Francisc Hossu-Longin. Scrisoarea este trimisă din Cluj la 26 mai 1882 și este un răspuns la o alta, pe care avocatul i-o adresase „în luna curentă”. Profesorul Rusu era nepot dinspre mamă al preotului Ignațiu Ipianu Marincea, cel care l-ar fi îngropat pe Șincai la Bobota „...în cimiteriul cel vechi unde numai oamenii mai distinși sunt îngropați...” și care tot de la preotul Gael cel bătrân aflate despre sfârșitul lui Șincai aici, „...lângă isvorul lui Alexi (episcopul, al cărui tată a fost morariu la moara dinsus a Bobotii)...însă eu – scrie în continuare profesorul Rusu – am crezut bătrânului Gael și ca băiat ce eram, tot așteptam să publice bătrânul tot ce știa despre Șincai,...fiindcă el însuși zicea că nimene în lume nu știe, afară de câțiva bobotani ce mai trăiau pre atunci, că unde zac rămășițele terestre ale marelui nostru cronicariu. Însă bătrânul Gael în viața lui nimic n-a publicat. Era să public eu că ce știi de la bătrânul Gael, însă mă temeam să mă sfătoșesc eu, un student, un nime...La maialul gimnaziștilor din Beiuș...m-au pus păcatele de am enumerat multe de toate despre bărbații mari ai Sălajului: Maior (episcopul), Alexi, Șuluțiu, Bărnăuțiu (carele tocmai pre atunci murise: 16 mai 1863(!) și Șincai, despre carele am zis că e îngropat în Sălajiu, tocmai la noi la Bobota,...până ce au început publicul meu a râde...și mi-a căutat să tac. Nu m-am putut prinde cu toți. Însă eu și de acolo încoace încă tot morțiș de aceea am ținut că Șincai e în Bobota îngropat, până ce în “Concordia” din aceste an, în nr. 51-514 am cetit și eu, ca toată lumea, extrasul matriculariu din matricula morților îngropați la Sinea...publicat de Greogoriu Gael (!), feciorul bătrânului Gael...Cu un cuvânt, de la publicațiunea aceasta mi-am pierdut și eu cu totul credința în cele auzite de la bătrânul Gael. Însă că de unde, de la cine și pre ce cale a căpătat prota Gael...acest act-copie...eu până în ziua de azi nu știu, că eu nu l-am întrebat în veci”.

Extrasul cu pricina – mai precis, copia lui – a fost făcut de către nepotul preotului Gael, Ioan Szedlak, preot greco-catolic al parohiei Keletseny, la acea dată.

După 1870, când cei doi preoți Gael, tatăl și fiul, sunt decedați, V. Rusu cumpără, la licitație, majoritatea cărților rămase de la aceștia. Printre ele găsește una „...dreaptă proprietate cândva a lui Gheorghe Șincai...”, după cum rezultă din adnotarea făcută pe aceasta chiar de marele istoric: „*In usum Scholarum Balasfalvensis emit Georgius Gabriel Sinkay Ord.S.Basilli M.Anno 1777*”. De unde profesorul Rusu trage concluzia – pripită, de altfel – că cei doi preoți Gael au avut cunoștințe certe despre ultimele momente ale lui Șincai. Promite, în încheierea scrisorii, că va merge la Bobota, va cerceta și va întreba. Nu cunoaștem, din păcate, rodul acestor demersuri...

Și tot despre Bobota, în *Schiță monografică a Sălajului*, la pag. 207, Petre Moi consemnează, prin 1901-1902 : „Domnul protopop de astăzi al Bobotei, Gavril Vaida, bărbat în etate de 75 ani, ne spune cu toată hotărârea că în Bobota ar fi înmormântat marele istoric Șincai. Afirmațiile sale se bazează pe următoarele date: În anul 1880, umblând prin Bobota, dl. Francisc Hossu-Longin... a căutat date istorice. Întrebați fiind...bătrânii satului, patru inși (Gheorghe și Mihai Muste,...apoi Simion Mocanu și Rechișan), toți trecuți de peste 70-80 ani, acum toți răposați, au mărturisit și adevărat la preotul local că își aduc aminte bine că fostul preot bătrân, popa Ignațiu Marinceaș, a făcut pomană mare la un popă străin, prieten al său, pe care l-a ajuns moartea la fântâna morii de lângă drumul de țară al Bobotei și l-au adus și l-au înmormântat în fața bisericii celei vechi. Locul de lângă fosta biserică, unde a fost îngropat acest preot străin, încă l-au arătat preotului...de acești bătrâni”.

Pe drumul principal al Bobotei, pe partea stângă cum mergi spre Sătmăr, întâlnești o fântână veche, din piatră, fără cumpănă, cu câteva rânduri lămuritoare așezate alături: „Trecătorule! Înalță un gând de aducere aminte pentru eminentul istoric și filolog român, fruntaș al Școlii Ardelene, devotat patriot al poporului său, Gheorghe Șincai (1754-1816), care trecând și prin Bobota, localnicii păstrându-i amintirea morții sale aici la fântâna lui Alexi”. Se cuvine ca textului să i se facă îndreptarea cuvenită și fântâna să-și recapete rostul ei. Oamenii locului o numesc „fântâna lui Șincai”. Biserica veche nu mai există. Nici cimitirul în care au fost îngropați oamenii mai importanți. Și nici mormântul înțelenit, cu crucea veche, arsă de soare și spălată de vremuri...Există însă, vis-a-vis de biserică cea nouă, Centrul cultural „Șincai – Coposu”, bustul impozant al lui Șincai, școala care-i poartă numele și, înainte de toate, credința că marele istoric și-a găsit odihna binemeritată aici...

Să mai amintim că Șincai a trecut prima dată prin Bobota în 1786, când a înființat o școală, cu toată opoziția administrației locale. Și că avea aici o soră, căsătorită cu un nepot al episcopului Darabant, apropiat al istoricului, cel care a susținut trimiterea acestuia la Colegiul din Roma. Spre sfârșitul vieții, sărac și singur, se prea poate să-și fi căutat loc de odihnă la neamuri...

Înainte însă de a ajunge în Bobota, la Sânmihaiul Almașului, te mai întâmpină o fântână (e plină de fântâni Țara Ardealului!). Aici a murit, la 26 mai 1864, Simion Bărnuțiu, cel mai român dintre românii acestor locuri. Venea de la Iași, unde a strălucit ca profesor la Academia Mihăileană deschisă de Cuza Vodă în 1860 și a fost primul rector al ei. A fost dorința lui să-și petreacă ultimii ani ai vieții printre ai săi. Domnul Unirii i-a respectat-o, ajutându-l cu o caleașcă cu cai drept mulțumire pentru eforturile depuse în organizarea primei universități din Principatele Unite. Nu i-a fost dat lui Bărnuțiu să ajungă acasă. Locul morții sale este însemnat cu o fântână. Osemintele lui au fost îngropate cu toată cinstirea în zidul bisericii din Bocșa natală.

Fântâna lui Șincai, fântâna lui Bărnăuțiu...la nici 50 de kilometri una de alta...Se prea poate ca de aici încolo să se fi suprapus legendele, să se fi produs ceea ce numește Mircea Tomuș „contaminare în memoria colectivă”.

Argumentul Bobotei este de ordin sentimental, fără doar și poate, și, tocmai de aceea, greu de zdruncinat. El își are temeiul în dorința noastră lăuntrică de a-l ști pe Șincai odihnindu-se cu dreptate în pământul sfânt al neamului său și nu pustiit prin cele străinătăți...

La urma-urmei, dacă ar fi să alegeți între locul îngropării sale, niciodată știut, împreună cu documentul care-i atestă moartea, neverificat nici până astăzi și legenda, cu atâta îndârjire susținută, dumneavoastră ce ați alege?

Lecția Bobotei este tulburătoare...

BIBLIOGRAFIE

- ❖ Ioan Chindriș, *Memoriale 100*. Cluj-Napoca, 1998.
- ❖ Ioan Chindriș, *Pe urmele morții lui Șincai*. În *Astra Blăjeană*, nr. 2-3, 1998.
- ❖ Serafim Duicu, *Pe urmele lui Gheorghe Șincai*. București, Editura Sport-Turism, 1983.
- ❖ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. 2. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969.
- ❖ Gheorghe Șincai, *Opere*, 4 vol. București, Editura pentru Literatură, 1967.
- ❖ Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai*. București, Editura pentru Literatură, 1965.

„... Above his Grave...”

Abstract

In spite of his importance as one of the most representative Romanian scholars, Gheorghe Șincai's life, and death, continues to be covered by darkness and unknown.

Today, the date of his death is well-known and accepted by all historians. But where did he die? There are some documents that give us some clues in this way, but neither of them have been scientifically verified.

One of the documents has been published in *Concordia* newspaper, no. 5 / 1866 and, according to it, Șincai died at Keletseny parish, in November the 2nd 1816, at the age of 75, and has been buried at Sinea by the Greek-Catholic priest Andreas Koleszar. Another document proves us that Jurai Șincai has

been buried in Klecenove parish. Both documents are probably just copies of a primary act and both of them have been disputed.

But there are some other documents or verbal testimonies in this matter. For example, in 1968 the priest of Svinica told R. Rusan, the writer, that Şincai has been buried in there, but his grave disappeared after the air raids from 1945; some testimonies – such as the correspondence of Francisc Hossu-Longin – prove the obsession in order to establish Şincai' s grave in Transylvania. More precisely at Bobota, Sălaj County.

We have written documents, sentimental proves...; maybe the future will chose between them.